

Giordana Trovabene

Fantastične životinje i čudovišna bića na srednjovjekovnim podnim mozaicima sjeverne Italije

Članak se bavi analizom i značenjem prikaza nekih fantastičnih bića koji se nalaze na srednjovjekovnim podnim mozaicima, polazeći od podataka prikupljenih iz klasičnih i kršćanskih izvora te povijesti njihove ikonografije. Radi se o velikoj šarolikosti motiva, gdje je moguće prepoznati istinski i pravi figuralni sloj, u kojem su sadržane didaktične i vjerske pouke o redu i moralu, koje su bile važne naručiteljima. Na podnim mozaicima česte su ikonografske teme, svete, profane i epizodne koje sažimlju kulturu vremena; tako se fantastične životinje i monstuoza bića miješaju s drugim prikazima koji u kontekstu dobivaju bezvremenost i apstaktnost. U viziji kozmosa što ga je stvorio Bog, obuhvaćena su sva bića: životinje, najbizarnija bića za koja se vjerovalo da obitavaju u dalekim krajevima te čudovišta. Upravo su ova posljednja, prihvaćena u kršćanskoj literaturi, bila integrirana u religijski doktrinu, vezujući svaki oblik prirode, pa čak i onaj anomalijski, uz božanski red svemira. Patristika i ulomci iz djela *Physiologus*, koje je nastalo u 4. st. na području Aleksandrije, a temeljeno na ezoterici i geografskim, etnološkim i zoološkim kuriozitetima, utjecali su krajem 6. stoljeća na djelo *Etymologiae* Izidora Seviljskog te su dali temelj srednjovjekovnoj produkciji kompilacijskih djela, *Bestijarija*, gdje je deskriptivni zoomorfni element podređen teološkoj doktrini, a predstavljaju moralni i interpretativni priručnik simbola za koje se držalo da ih ta stvorenja skrivaju.

Mnoga su čudovišna bića na srednjovjekovnim podovima priključena zbiljskim i fantastičnim životinjama u oblikovanju slikovnih programa s jasnim ili skrivenim značenjima, a koja se odnose na spasenje čovječanstva ili pak na ljudske poteškoće da ga dosegnu. Za neke od tih neobičnih stvorenja teško je pronaći točnu simboliku jer ih se iščitavalo kroz kompleksan ikonografski kontekst na tim podovima, koji nije, u većini slučajeva, više vidljiv.

Ovim se tekstom želi verificirati namjena koju su ta stvorenja imala, kroz simboličnu poruku na mozaicima, na tek nekoliko izabranih primjera u srednjovjekovnim mozaicima, ikonografija i ikonologija kojih omogućuju pojasniti osnovnu ulogu koju imaju kao prikazi nečeg lošeg, što je najbolje izbjegavati, ili poroka s kojim se treba boriti.

Razmotreni su likovi poput Himere, Sirene, Hidre i Kentaura, čije su alegorije grijeha i strasti prijetnja čovječanstvu koje se zbog njih odvratio od dobra, a koje vjernik prepoznaje u vlastitom imaginariju mitova i legendi. Potom je analiziran i Jednorog, koji je zbog svojih specifičnih osobina, još od vremena antike, smatran svetom životinjom, a koji je u srednjovjekovlju poprimio vrlo kompleksnu simboliku, sve do trenutka kada postaje simbol čistoće i kada, u kršćanskom smislu, biva izjednačen s Kristom. Naglasak je na kraju stavljen i na bizarna bića, Obezglavljene (*Acefalusmai*), koji unatoč tome što predstavljaju nepoznat svijet, bivaju također smatrani božanskim stvorenjima koja se bore za vječni spas.

Ovim istraživanjem ne dolazi na površinu činjenični kontekst niti je dan opis pojedinačnih podnih prikaza u crkvama u Aosti, Casalu Moferratu, Grazzano Badogliu, Torinu, Pieve Torzangnu, Otrantu, Rassano Calabrij i mnogim drugima, ali je stavljen naglasak na simboliku svake životinje ili fantastičnog bića, s posebnim vrednovanjem pojedinačnih slika koje su se obraćale vjernicima govorom Crkve, s ciljem što učinkovitijeg prenošenja vlastite riječi i pastoralnih poruka.

Prijevod s talijanskoga: Nina Šepić